

ARÁBIE

přelom 4. a 5. století n.l. - drobení Římská říše a nárůst moci Arabů
v jejich intelektuálních schopnostech hrála hudba důležitou úlohu
vliv lidové hudby různých lokalit - od severní Afriky až po Střední východ
zpravidla nezměněna po staletí díky izolaci kočovných Beduínů (nomádů) v prostředí pouští
nebo marockých Berberů, žijících v pohoří Atlasu (Maroko-Alžír-Tunisko)

arabská hudba = hudba arabsky mluvících zemí **nebo**
= souhrn hudebních projevů zemí, ovládaných islámem (hlavně Středozezemí a
Přední a Střední Východ)

klasická tradice je společná všem lokalitám, zatímco lidové projevy jsou často velmi odlišné
propojenost oblastí stejnou hudební teorií a terminologií, interpretační praxí, modálními
strukturami a typy nástrojového doprovodu

hlavní teritoria: Palestina, Egypt, Súdán, Etiopie
obecněji pak oblast od severní Afriky až k Pákistánu

Palestina

název historického území na Blízkém východě mezi Středozezemním mořem a řekou Jordán,
zahrnující např. Sýrii, Irák, Saudskou Arábii, Egypt, Libanon

výraz se objevil poprvé u Hérodota, oficiálně užíván od roku 135 n.l. k popisu geografické
oblasti mezi Středozezemním mořem a řekou Jordán

historicky Palestina zahrnovala i současný stát Izrael

v kontextu izraelsko-palestinského konfliktu jsou hranice předmětem sporů

dnes existuje tzv. Palestinská autonomie, tj. částečně samostatný státní útvar (Západní břeh
Jordánu a Pásmo Gazy), sousedí s Izraelem, Egyptem a Jordánskem

většinu ze 4 milionů obyvatel tvoří muslimové, ale jsou zde i křesťanské komunity

úředním jazykem je arabština

sídlem palestinské administrativy je Ramalláh, i když si Palestinci nárokují Východní
Jeruzalém.

islám = druhé z nejrozšířenějších monoteistické náboženství po křesťanství

muslimskou víru syntetizoval prorok Mohammed 571 n.l., v malém oázovém městečku
Mecca v západní Arábii, na základě arabské náboženské tradice, judaismu, křesťanství a
starověkých náboženství

muslimové nepovažují Muhammada za zakladatele nového náboženství, ale za obnovitele
původní monoteistické víry Abraháma, Mojžíše, Ježíše i dalších
zásady shrnuje korán (obdobu křesťanské bible)

díky odlišnému populačnímu a migračnímu vývoji narůstá počet muslimů a vliv islámu v
zemích, založených na křesťanské tradici

vztah islámu k hudbě:

počáteční důsledek islámu - lidová hudba ovlivňovala klasickou hudbu, Arabové přijali různé
hudební styly; umělci cestovali a byli ceněni aristokracií

hodně arabských nástrojů se objevilo v Indii, Africe a Evropě (např. původně perský nástroj
sitár)

korán nedává přímou odpověď, zda je hudba v souladu s islámem či nikoli
na jedné straně hudba islámu vyvinula řadu stylů a ovlivnila mnoho kultur

na druhé straně vždy odporoval islámu pocit povrchní radosti a hedonismu, např. ve spojení s kreacemi tanečnic

vývoj:

předislámské období do 622

dochovaly se pouze některé výrazy: "hudá" (karavanní zpěv) a "nasb" byly spojovány s mužskou interpretací, zatímco "zpívající otrokyně" (quanja) prováděly lehčí zábavní zpěvy "sinád", "harádž" za doprovodu nástrojů jako lounta, šalmaj a buben

1. století islámu do 750 - vládnoucí dynastie Umajjovců v Damašku (= centru obrovské říše, v níž se šířila obliba perské hudby

750-1258 Abbásovci v Bagdádu (východní islámská říše)

zlatý věk arabské hudby a vzdělanosti, vzniká vyhraněný náročný interpretační styl, hudebně teoretická literatura, arabizace antického dědictví

nejvýznamnější teoretické spisy: Munaqqim: Risála fí l-músiqí (pojednání o modech z 9.stol.) Isvahání: Kitáb al-aghání (Kniha písní, 21 svazků z 10. stol.; texty z předislámského období a životopisy autorů a interpretů)

Farábí: Kitáb al-músiquí al-karíb (Velká kniha o hudbě)

Safí ad-Dín: Kitáb al-adwár (Kniha cyklů, vývoj teorie modů a rytmu)

ve stejné době se Umajjovci usazují ve španělské Córdobě (západní islámská říše)

Zyrjab zde r. 821 založil hudební akademii, zformovala se andalúzská hudba s vlastními hudebními formami a interpretační praxí

8. - 19. stol. nepřehledné přeskupování islámské moci v severní Africe a v Asii včetně Číny, Indie; např. Osmanská turecká říše 1250-1517 (vojenské orchestry)

teorie:

velikost intervalů odvozována od strun loutny (al úd)

ve dvou oktávách, které představují celý prostor arabské hudební teorie, se žádný název tónu neopakuje; někteří teoretici rozlišovali 10 tónů uvnitř oktávy, jiní 17 až 24

základem maquámového (maquám viz též níže) systému jsou heptatonické stupnice (Safí ad-Dín vytváří 12 základních a 6 odvozených)

stupnice jsou chápány jako spojení tetrachordu a pentachordu, resp. dvěma tetrachordů a celého tónu; modus, vycházející ze stupnice, je charakterizován počátečním a závěrečným tónem, někdy i příznačným průběhem melodie

i tradiční teorie rytmu vychází ze Safí ad-Dína: rytmus odvozen od struktury verše metroritmická formule = wazn (míra), je tvořena 2 až 4 oddíly a je prováděna (podobně jako u indické taly) perkusívními nástroji; arabští hudebníci se učí zpaměti cca 100 waznů pomocí onomatopoeických slabik

v předislámském období nezřetelná hranice mezi duchovní a světskou hudbou
v poislámském období můžeme arabskou hudbu dělit na

I. náboženskou

1. formy spojené s mešitou: čtení koránu (přísná pravidla výslovnosti, přízvuky, pomlky, 3 základní rychlosti; výzvy k modlitbám z minaretu (12 melodických frází založených na maquámové řadě)

2. hudba mystických řádů (např. Sufiů) má přivést zúčastněné ke stavu transu, který je chápán jako nejvyšší sjednocení s Alláhem (Vířiví Dervišové – rituální tanec, založený na otáčení těla na místě, končící extází)

3. neliturgické formy svátku mawlid (slavnosti k výročí narození Mohameda: básně o životě proroka, přednes koránu, modlitby a variabilní, regionálně odlišné části - písně, tanec)

II. klasickou, úzce spojenou s poezií

základní forma nauba (východní podoba - Sýrie a Egypt a západní – oblast tzv. Maghrebu)

III. lidovou

převaha vokální hudby a improvizace, roztržena do množství tradic, dlouho mimo teoretickou pozornost

vokální lidová hudba určována prozodií verše, nejčastěji bez doprovodu melodického nástroje, spíše s doprovodem perkusí, převažuje počet textů nad nápěvy

původní arabská lidová hudba

- je nejčastěji vokální, s účelem oslavovat různé společenské události
- každá etnická skupina má svou lid. hudbu, předávanou z generace na generaci
- nevyužívá příliš velký tónový rozsah (do kvarty, kvinty)
- má silné rytmické vzorce, realizované tleskáním i perkusemi
- často skupina zpívá systémem zvolání a odpovědi, opakuje krátké melodické fráze

instrumentarium v lidové hudbě: spojení dvou nebo více aerofonů (1 nástroj se dvěma trubicemi, z nichž jeden hraje pouze 1 tón, i soubor nástrojů s perkusemi)

rabáb = jednostrunné housle

pětistrunná lyra simsimija, používaná beduíny v oblasti Rudého moře

bicí typu tamburíny, tabla či darbuky

nejtypičtější pro všechny typy arabské hudby: al ud = loutna různých variant (např. maghrebská kvítra s dlouhým krkem)

klasický souborové obsazení: stolní citera quánún, flétna náj a loutna ud

z dnešního pohledu můžeme vyčlenit i hudbu **IV. populární**

fúze arabských prvků se západoevropským rockem, popem, jazzem apod.

existuje řada samplem typu Arabian Beats, Arabic Groove apod.

přehled základních nástrojů a dalších pojmů:

arghúl = dvojitý třtinový klarinet, používaný zejména v lidové hudbě Egypta (kratší trubice má hmatové otvory, delší hraje burdonový tón; v oblasti Maghrebu nazýván zumara)

darbuka = jednoblanný buben pohárového tvaru; korpus nejčastěji z pálené hlíny (řidčeji dřevěný nebo kovový), membrána z kozí kůže; propracovaná hrací technika užívá obou rukou, zřídka dřevěných paliček; v lidové hudbě na darbuku hrají často i ženy

kamandža = čtyřstrunný dřevěný nástroj s dřevěným korpusem a koženou rezonanční deskou; v Turecku a Egyptě rabáb, v Iráku džoze

maquám (= arabsky místo) = základní pojem arabské hudby od 14. století může jít buďto o 1. maquámovou stupnicovou řadu nebo o 2. princip výstavby částečně improvizované formy.

ad 2. - zejména Přední Východ: forma ze dvou částí, jako indická raga je spojena s pocitovým obsahem, rytmus a metrum jsou dány osobností interpreta

ad 1. - celá arabsko-islámská oblast: něco jako naše stupnice, sedmitónové oktávové řady (rody) s různou intervalovou strukturou; z jednoho rodu je odvozeno 5 - 20 maqámových řad tónů, půltónů i čtvrttónů; není zde absolutně fixovaná výška tónu
oktáva není rozdělena na rovnocenné půltóny jako v evropské hudbě
arabská stupnice se skládá ze dvou oktáv, rozdělených na čtvrttónové intervaly, rozsah možných všech not se nazývá "jadwal"; každá oktáva se nazývá "diwan"
arabská lidová hudba většinou používá omezenější rozsah not, tetrachord (4 po sobě jdoucí tóny) nebo pentachord; "diwan" je rozdělen do půloktáv zvaných "ajnás" a melodie písní jsou obvykle komponovány z jedné "ajány"

náj (= persky rákos) = třtinová flétna, 7 - 9 hmatových otvorů, různé velikosti i ladění, přefukování, příznačné držení šikmo dolů
(v severní Africe tento název slouží i k označení jiných dechových nástrojů)

nauba = nejrozšířenější forma koncertní klasické arabské hudby

quánún /kánún/ = stolní citera, název odvozen z řeckého kánon = zákon
plochý dřevěný korpus lichoběžníkového tvaru, víko dřevěné - jen cca 1/5 kryta jemnou kůží (rybí, ovčí), rezonanční otvory, sborové ostrunění (72 - 84 strun), hraje se trsátkem na ukazováčkách obou rukou; užíván hlavně v souborech; kovový zvuk

rabáb, rebáb = smyčcový nebo trsací nástroj s koženou rezonanční deskou
různé materiály, nejčastěji 1 - 2 struny, v Asii dřevěný korpus a kožená rezonanční deska
v Afghánistánu jde o národní nástroj, který se trochu liší, má jako sitár melodické (3), bordunové (2-4) i rezonanční (15) struny

santúr = cimbál, původně z Persie

ud (al ud = arabsky klacík, proutek), předchůdce evropské loutny
korpus ze 16-18 plátek lehkého dřeva je kryt deskou s více rezonančními otvory; bezpražcový krk je ukončen hlavicí s kolíčky, dozadu zahnutou
původně čtyřsborové ostrunění, v Andalusii pětisborové
hraní plektrem z orlího pera nebo (nověji) prsty

kytara:

nejprve nástroj doprovázející zpěv
vznik v 9. století, když córdobský dvorský hudebník Zirjab přidal k arabské loutně pátou strunu; později přibyla i struna šestá
flamenková kytara zpočátku sloužila jen k udání tóniny zpěvákovi a k udržení jednoduchého rytmu hraním palcem. Až časem technika kytarové hry začala kopírovat výrazovou bohatost zpěvu a vyjadřovat pomocí pětiprstové techniky bohatost rytmických i melodických variací a odstínů

zurna = dvouplátkový dechový nástroj, užíván zejména v lidových oslavách pod širým nebem

příklady představitelů arabské populární hudby a world music:

Umm Kulthum

egyptská zpěvačka, skladatelka, herečka, * kolem 1900, + 1975

Fairuz: Sallimleh Alayh

libanonská diva (* 1935), jedna z nejznámějších žijících arabských zpěvaček

současná arabská world music – hlavně Paříž

prorůstá do mainstreamu, např. Khaled původem z Alžíru byl 1996 prvním Arabem, který měl No. 1 singl na fr. žebříčkách (*Aisha*)

nebo Lodnyn: Natacha Atlas, Transglobal Underground

i USA a Kanada: **Mercan Dede** – v Turecku narozený, v Kanadě žijící

soudobí moderní arabští hudebníci kombinují arabské tradiční melodie, rytmy a instrumentace i zpěvní styly se styly západního popu, např.:

Abdel Ali Slimani

z Alžíru, zažil boom stylu rai v 80. letech, usadil se v Londýně

dělal DJ na svatbách apod., zpěvák skupiny Jah Wobble + Invaders of the Heart

Abdy

z průmyslového přístavního marockého města Kentira, fotbalový reprezentant, utekl ze školy

k hudbě (g, p, loutna), zpěvák skupiny Essimoud

magrebské disko, marocká tradice, prvky soulu, funku, rapu

Dania

Dania Khatib vyrostla v Libanonu, po univerzitě pracovala jako TV hlasatelka, zpívá od 1996 v arabštině, španělštině i řečtině

Amr Diab

Egyptan z Port Saidu, už jako 6letý zpíval v rádiu hymnu, 1986 absolvoval akademii umění v Káhiře; inovátor arabských písní, fúzoval arabskou hudbu s flamengem, egyptský styl al-jil s alžírským raiem, řeckou hudbou apod.

Hisham Abbas

Egyptan z Káhiry, studoval mechanické inženýrství na Americké univerzitě, kde zpíval ve sboru; pracoval jako zvukový inženýr; spolupráce s Lybijcem Hamidem El Shaerim; postupně se propracoval k sólové dráze

Hamid El Shaeri

Lybijec, ale 1974 se přestěhoval do Egypta, z politických důvodů, ale i proto, že egyptská Káhira je centrem hudební produkce arabského světa; skladatel a aranžér, úspěšný od konce 80. let; přispěl k rozvoji arabské populární hudby, v Egyptě zvané al-jil (alžil)

Natacha Atlas

narozená v Bruselu anglické matce a otci – sefardskému Židu z Maroka; vyrostla v bruselské arabské komunitě, naučila se břišní tanec; jako teenager se přestěhovala do Londýna, stala se zpěvačkou Transglobal Underground

Aleš Opekar – poznámky z přednášek FFMU *Úvod do studia world music 2012 - 2013*

později se přestěhovala do egyptského Káhiry

Fadela & Sahraoui

alžírský rai, potkali se v Oranu, původně manželský pár od 1983
Fadela Zelmat (říkalo se jí malá Remitti v reminiscenci na matku raie Cheikhu Remitti;
ve 14 zpívala ve filmu Djalti; sboristkou v rai nahrávkách
a Mohammad Sahraoui – klasicky vzdělaný hudebník a aranžér
Mani spoluprodukoval a mixoval Bill Laswell 1993

Khaled

přezdívaný král stylu rai
alžírský přístav Oran, už jako dítě hrál na kytaru, basu a harmoniku, ve 14 1. nahrávka
otevřenost v textech, konflikty s fundamentalistickým okolím, emigrace do Paříže 1990
1996 - první Arab v žebříčku francouzské hudby (*Aisha*)

Rachid Taha

král výtržnické podoby raie
narozen v Alžíru, do Francie přestěhování s rodiči již v dětství
texty – izolace žití ve velkém městě, dezorientace a nelidskost jako součást každodenního
života

Souad Massi

reprezentovala nezávislou image mladé Alžírčanky, proto terčem útoků fundamentalstů, 1999
emigrovala do Paříže
zpívá arabsky, francouzsky, někdy i anglicky či kabylsky (oblast jejího rodiště)
v její tvorbě se prolíná hudba arabská s vlivy americké rockové i country hudby,
portugalského fada i španělského flamenka